

Recenziók
Reviews

Füstöss László

William Taussig Scott - Martin X. Moleski S. J.:

Michael Polanyi - Scientist and Philosopher.

Oxford University Press, 2005.

Mi magyarok különös büszkeséggel szoktuk emlegetni elismert tudósainkat, az egy főre jutó Nobel-díjasaink számának megállapításánál pedig a maximális toleranciát gyakoroljuk. Életrajzot azonban nem szeretünk írni róluk. A három ívnel nem hosszabb esszéktől eltekintve csak azért olvashatunk magyarul Szent-Györgyi Albert, Neumann János vagy Szilárd Leó életéről kielégítő terjedelemben, mert lefordítottuk amerikai szerzők munkáit.

Újabb lehetőséget kínál a fordításra a 2005 őszi megjelent monográfia Polányi Mihályról. Ennek a kétszerős életrajznak a története sem mindennapi. W. Taussig Scottot, az elszántan pacifista légkörkutató fizikust intenzíven műveit szakmája mellett a vallásfilozófia is érdekelte. 1959-ben ismerkedett meg személyesen Polányival, akinek „*Személyes tudás*”-*bm* kifejtett nézetei segítették őt eligazodni a tudás és hit kapcsolatában. A 25 év korkülönbség ellenére kialakult baráti együttműködés volt az alapja Scott ezer oldalas Polányi életrajzának, ami még ebben a terjedelemben is befejezetlen maradt szerzője betegsége miatt. Utóbb a befejezés nem jelentett sok gondot a munkatársak számára, viszont kiadó nem akadt ekkora terjedelmű kézirathoz. 1997-ben kérte fel Scott felesége az akkor 45 éves jezsuita vallásos professzort, Martin X. Moleskit társszerzőnek. Scott két évvel később meghalt (ne hallgassuk el - február 22-én, az év ugyanazon napján, mint 23 évvel előbb Polányi). Moleski szabad kezet kapott Scott anyagának felhasználásában azzal, hogy a megjelentethetőség érdekében a kész munka töredéke legyen az eredeti kéziratnak.

Az Oxford University Press 2005-ben megjelent nagy alakú, a hagyományoknak megfelelően szép kiállítású kötete 364 oldalas. A sajátos társszerzőség ellenére az évek arányában kiegyensúlyozott felépítésű, így a természettudományok és társadalomtudományok a velük eltöltött időnek megfelelően egyforma súllyal szerepelnek.

Az első harminc oldal a környezet és a család bemutatásán túl a tudományos pálya első évtizedeiről is beszámol. Az amerikai szerzők az első bekezdésben kijelölik Polányi helyét a világban: „Családja és szellemi élete az Osztrák-Magyar Birodalomban gyökerezett. Noha egész életében megtartotta kapcsolatait Magyarországgal, pályája azt mutatja, hogy magát sokkal inkább tekintette európainak, mint egyik vagy másik nemzet polgárának.”

A századforduló Budapestjének elfogulatlan ábrázolása értelemszerűen nosztalgiamentes és kissé unalmas, de korrekt. Az ékezetek néha elmaradnak, felbukkan

egy *Andressy* út is, összességében azonban meglepően ritka a betűhiba. Viszont valamilyen lelkes informátor jóvoltából a Mintagimnáziumról azt olvashatjuk, hogy „... az itt végzetek között olyan kiválóságokat találhatunk mint Hevesy György, Teller Ede, Wigner Jenő, Szilárd Leó és Neumann János.” Ez bizony csak 20%-ban érvényes állítás, mert a felsoroltak közül csak Teller esetében igaz.

Eljutunk ebben a fejezetben az első tudományos dolgozatokig, és örömmel tapasztalhatjuk, hogy a fizikai-kémia fogalmait, egyebek közt a termodinamika egyáltalán nem egyszerű tételeit, a szerzők világosan, mindenki számára érthetően írták le. Mindez a további fejezetekre is áll, ami valószínűleg azt jelenti, hogy Scott vette vissza eredeti, szakemberek számára készült szövegét, és készített helyette egy tömörített változatot, amelyből kiderül, hogy miről van szó Polányi dolgozataiban, de az ördöglakta részletek nélkül. Ebben a könyvben nincsenek képletek, nincsenek ábrák, diagramok, szemben Scott eredeti kéziratával, amely Polányi munkásságát olyan részletekbe menően ismerteti, ami bizonyos részletek elhagyásával az eredeti dolgozatok szintjét jelenti. Következésképp Scott kéziratának fellelhető néhány példány továbbra is aranyat ér.

A *Magyarország 1891-1819* című első rész hátralévő fejezete az első világháború éveiről szól, és képet kapunk benne Polányi katonaoorvosi tevékenységéről, adszorpciós és termodinamikai kutatásairól, valamint aktív kapcsolódásáról a háborúellenes mozgalmakhoz. Hasonlóképpen írható le, hogy miről szól a *Németország 1919-1933* című második, a *Manchester 1933-1959* című harmadik és végül a *Tudós általában 1959-1976* című utolsó rész.

Ám egy recenzióknak nem az a feladata, hogy a könyvből kivonatot készítsen, hanem hogy odafigyelő olvasót feltételezve megállapítsa, vajon a szerzők és az olvasó gondos együttműködéséből kibontakozik-e a portré, majd a változó portrék sorozatából az, aki az életét megélte, életművét létrehozta. Esetünkben az első portré egy meggyerő fellépésű, több nyelvet biztonságosan használó orvost ábrázol, aki ugyan szándéka ellenére, de vegyész oklevéllel nem rendelkezik, mégis a kémia fontos kérdéseire szól hozzá. És mert annak a megállapításához, hogy mi fontos, kell vagy ötven év, most már állíthatjuk, hogy amit az adszorpcióval, a röntgen krisztallográfiával vagy a reakciókinetikával kapcsolatban elért, azok fontos, a tudomány fejlődéséhez tartozó eredmények.

Jellemző mozzanat, ahogy a cellulóizról készült röntgen-diffrakciós felvételtől néhány napi töprengéssel a szerkezet lényeges vonásait helyesen ismeri fel, míg közönséges halandóknak évekre van szükségük hogy ennek a technikának alapjaival megbarátkozzanak. De ennél is fontosabb, hogy Polányi nem elégedett meg az intuíciója és a térbeli szerkezet jó áttekintése révén elért eredménnyel, hanem maga mellé vette a matematikus Weissenberget, és együttes munkájuk alapján lehetett az eredményeket általánosítani, módszerré fejleszteni. Hasonlóan eredményesen tudott együttműködni Wigner Jenővel, aki Polányi nélkül könnyen

maradhatott volna bőrgyári vegyészmérnök - Polányi ugyanis meggyőzte a vonakodó apát, hogy engedni kell a fiút érdeklődése után menni.

Polányi vonzó személyiség lévén szívesen élt a meggyőzés eszközével, de a diszkusszió mindenképp létszükséglet volt számára. Ő maga is gyakran szorult tanácsra, baráti segítségre. Ahol erre nem volt lehetőség, mint pl. autóvezetésnél, nem egyszer került bajba - legendás szórakozottsága következtében már egészen csekély sebességnél képes volt lámpaoszlopnak hajtani. Bizonytalan döntéseinek veszélyesebb példája volt a felkínált manchesteri tanszék visszautasítása a rossz klímára hivatkozva - 1933-ban a napfényes Berlin klímája sokkal fenyegetőbb volt; ám erről a kiváló politikai érzékkel rendelkező Szilárd Leónak kellett őt meggyőznie.

Polányi fegyelmezett munkás volt, de csak azzal szeretett foglalkozni, ami érdekelt. Markánsan rajzolódik ki a biográfiában amint a világválság és Szovjetunió-béli útjainak tanulságai alapján gazdasági kérdéseket kezdett vizsgálni, majd nem kevésbé jellemző, hogy a háború idején a munkanélküliséget a keynesi tanok szellemében ábrázoló filmet készített *Munkanélküliség és pénz* címmel. Mert az is Polányi meghatározó vonásai közé tartozott, hogy a munkát nem a közleményekhez felhasznált papír mennyiségével, hanem a kiváltott vita hevességével, a mozgósítás intenzitásával mérte. A diszkusszió volt éltető eleme, egy-egy előadásának passzív fogadtatása azonnal előhozta a befektetett munkával járó minden fáradtságát. Filmjének az oktatófilmek műfajában ugyan maximális, de távolról sem hollywoodi méretű sikerét kudarcként élte meg, amelynek elviseléséhez szüksége volt új, elismert laboratóriumi eredményeire.

A hosszú élet utolsó negyedszázadának krónikája a szokásos életrajzoktól eltér abban, hogy egy sikeresen lezárt pálya után kudarcokról számol be. Polányi megrettent a professzionális társadalomtudós feladataitól, a negyvenes évek végén elvállalt előadásorozat elkezdését, majd folytatását állandóan arrébb tolta. A félelmek és bizonytalanokodások közben elkészült a *Személyes tudás*, de ez is kevés volt ahhoz, hogy az oxfordi filozófusok között egyenrangúnak érezze magát. Az elégedetlenségtől is sarkalt hosszú utazások és rövid pihenések éveit fontos vallásfilozófiai, majd esztétikai munkákkal színesítették, súlyosították Polányi tudományos teljesítményét.

Ezt a teljesítményt a könyv végén 25 oldalas bibliográfia tartalmazza, amiből könnyű kiszámítani, hogy a rövid összefoglalásokon kívül a szerzők másra nem vállalkozhattak. És szerencsére nem is próbálták a szerzők az életrajzot ez eredmények taglalásával elintézni, hanem a történelmi, társadalmi mozgásokra élénken reagáló, a minden egyes családtagjához ragaszkodó embert mutatták be, sőt, hiúságai, félelmei, vérszesen romló emlékezete következményeinek ábrázolásától sem riadtak vissza. Végeredményben így sikerült az, ami cseppet sem könnyű - megmutatni mindazt, ami fontos egy ember életében.

Litván György:

Judith Szapor:

The Hungárián Pocahontas. The Life and Times of Laura Polanyi Striker (1882-1950)

East European Monographs, Boulder, Colorado;

Distributed by Columbia Univeristy Press, New York, 2005

Nagyon fontos könyvet írt a Polányi-családról a Torontóban élő magyar szerző. A család különböző tagjaival már igen sokan foglalkoztak eddig is. Konferenciákat szerveztek, többek között Polányi Károly 100. születésnapja alkalmából itthon és a világban, s a rendezvényt két évenként megismétlik. A kémikus és filozófus Polányi Mihályról könyveket írtak, tiszteletére ugyancsak konferenciákat szerveztek, méltatták jelentőségét.

A család tagjaival először Vezér Erzsébet irodalomtörténész foglalkozott behatóan. Ő volt az, aki fantasztikus szorgalommal gyűjtötte össze és hozta haza Amerika különböző kutatóintézeteiből, archívumaiból, egyetemeiről a fellelhető dokumentumokat, levelezéseket. Vezér Erzsébet hallatlan mértékben megkönnyítette az utána következők munkáját.

Igen dicséretes, hogy Szapor Judit felkereste New York-i otthonában és szóra bírta a család még ma is élő tagját, az idén 100. életévét betöltő Striker-Zeisel Évát, Hans Zeisel osztrák származású szociológus feleségét. Zeisel Éva a New York melletti vidéki házában, New City-ben fantasztikus dokumentum gyűjteményt őriz. A Columbia Egyetem mellett lévő New York-i otthonában az ősrökről készült festmények néznek szembe a látogatókkal.

A család eredetileg keletről indult, s tagjai mindig erős vonzalmat éreztek Oroszország iránt. Kárpátalján, Ungvárott működött egy malom, amit a Pollacsek - Polányi család több tagja közösen birtokolt. Árva megyében gazdálkodott *Pollacsek Enoch*, akinek életrajzi adatait e sorok írója évekkkel ezelőtt megtalálta az Országos Levéltárban. A fennmaradt dokumentumok szerint Pollacsek Enoch egy-maga több adót fizetett, mint a többi járásbeli zsidó együttvéve.

Szapor Judit igen jó érzékkel választotta meg a könyv témáját. Úgy döntött, hogy elsősorban a család nőtagjával foglalkozik: Polányi Cecil mamával, lánykori nevén Cecília Wohl-lal, aki tehetséges gyermekek sorát adta a világnak. Cecil mama érdekes, színes egyéniség volt. Irodalmi szalonja a budapesti szellemi élet egyik központja volt a századelőt követő két évtizedben, ahol rendszeresen megfordultak az irodalmi és művészi élet jeles képviselői.

A könyv igazi központi alakja Polányi Laura, becenevén Mauzi. Ő a címben szereplő magyar Pocahontas. Jó választás volt őt a centrumba állítani, mert valójá-

ban ő volt a család összetartója. Egész életében legfőbb gondja volt nemcsak a szűkebben vett család tagjaira, hanem a távolabbiakra is odafigyelni, gondjaikkal törődni, problémáik megoldásában segítséget nyújtani. Amikor már gyülekeztek a viharfelhők, minden erejével arra törekedett, hogy segítse a család tagjait kijutni Amerikába. Amerika lett a Polányi család legtöbb tagja emigrációjának végállomása.

A könyv nem a Polányiak tudományos teljesítményével foglalkozik, hanem a család tagjai között működő viszonyokkal. Polányi Laura esetében bemutatja, hogy a századelő körülményei között hogyan alakult az életútja, s hogy szellemi erőfeszítései, képességeinek kibontakoztatása milyen fontos szerepet játszott az érvényesülésben.

Polányi Laura modern pedagógiai törekvései a századelő Budapestjének figyelemreméltó színfoltja volt. Unokatestvére, Szabó Ervin mellett résztvett a hazai könyvtármozgalom fejlesztésében, Amerikában pedig mint történész vált ismertté Smith kapitányról szóló könyvével.

A család tagjai a 20-as éveket követően szétrajzottak Európába: Bécsben, Berlinben, Londonban telepedtek le hosszabb-rövidebb időre. Szerencsére közben sűrűn leveleztek egymással, s ez megkönnyítette az utókor számára a kutatómunkát.

Szapor Judit szigorú és komoly kutató, aki gondosan utánanézett az adatoknak, a legendáknak és mítoszoknak, korrigálta a korábbi tévedéseket és félreértéseket. Ha megállapításai nem mindig nyerték is el a család egyes tagjainak a tetszését, e sorok írója nagyon jó véleménnyel van kutatómunkájáról.

A könyvben számos eddig ismeretlen fényképet találunk a család tagjairól, ami növeli a könyv vonzerejét. A képeket Striker-Zeisel Éva bocsátotta a szerző rendelkezésére. A bibliográfia az érdeklődő olvasónak megfelelő segítséget nyújt az eligazodáshoz, kár, hogy az apró betűméret próbára teszi az olvasó szemét.

Ki kell még emelni a család tagjainak a Szovjetunióhoz való viszonyát. Hajmeresztő kalandokat éltek meg. Ezek közül is kiemelkedik Striker-Zeisel Évának a sorsa. Első férjével, a kiváló fizikussal, Alex Weissberg Cybulskival Harkovban „építették a szocializmust”. Itt látogatta meg a Striker-Weissberg házaspárt Arthur Koestler, akit Éva óvodás kora óta ismert. (Éva édesanyja, Laura a század elején kísérleti óvodát vezetett Budapesten, idejárt a kis Koestler és Laura leánya, Éva.).

Éva nagy sikert aratott mint keramikus formatervező. Kiállítások egész során szerepelt a maga tervezte termékekkel. A 30-as évek közepén egyszer csak letartóztatták, a hírhedt moszkvai Ljubljanka börtönben mintegy másfél éven át tartották fogva. Azzal vádolták, hogy szerepe volt a Sztálin meggyilkolására szőtt tervben. E sorok írójának Striker-Zeisel Éva egyszer Chicagóban elmesélte a történetet. Végülis csodával határos módon kiszabadult a börtönből. Anyja, Laura addig tárgyalt, ügyeskedett, mígnem elérte leánya kiszabadítását. Zeisel Évát kiengedték a börtönből, és kiutasították az országból. Egyenesen Bécsbe utazott,

ahol már várta Arthur Koestler, akinek minden elbeszél. (Koestler *Sötétség délben* című könyv egyik főszereplőjének, Rubasovnak ő lett az egyik modellje.)

A Polányi családot férfi tagjai tették világszerte ismertté, híressé. Mihály a kémikus és filozófus, Károly a nemzetgazdász, Mihály fia John C. Polanyi a Nobel-díjas kémikus.

De teljessé a családi tablót három nőtagja tette: A legendás hírű Cecil mama, az életet mentő Laura és a Polányi géneket páratlan művészi fokon kifejezésre juttató Éva.

A személyes és a hallgatólagos tudás elmélete

Lehmann Miklós

Szívós Mihály:

A személyes és a hallgatólagos tudás elmélete.

Nemzeti Tankönyvkiadó, 2005.

A hazai Polányi-kutatók számra mindig örömteli esemény egy újabb kötet megjelenése a társadalomtudós leglényegesebb elméletéről. Az e tárgyban egyre szaporodó munkák száma arra utal, hogy a kortársak által még kevésbé értékelt *Személyes tudási* az utókor - gondolatvilágát beillesztve a XX. század nagyobb filozófiai áramlataiba - mind gyakrabban emlegeti a jelentős magyar vonatkozású tudományos eredmények között, s ez segít abban is, hogy az elmélet elfoglalja helyét a társadalomtudományok rendszerében. Ez utóbbi pedig nem egyszerű feladat: a személyes és hallgatólagos tudás elmélete következtetéseivel együtt nehezen kategorizálható a filozófiai, tudományelméleti, de akár szociológiai vagy pszichológiai diszciplínák határterületén. Nem választható el a Polányi iránti érdeklődés az utóbbi évtizedek magyar vagy magyar vonatkozású tudománytörténetének feldolgozása iránti igénytől, valamint a hazai eredmények és a nemzetközi tudományos trendek közti viszony feltárásának igényétől sem. Polányi munkássága ugyanis számos aspektusában szorosan kapcsolódik a tudományelmélet legjelentősebb huszadik századi irányzataihoz.

Szívós Mihály könyve jól illeszkedik ezekhez az igényekhez. A kötet lényegében egy keletkezés- és hatástörténet, a személyes és a hallgatólagos tudás elméletének elő- és utóélete. Három fő fejezetre tagolódik, s e három fejezet azokat az irányokat jelzi, melyben vélhetően a szerző eredetileg is szervezte kutatását: Polányi szellemi életrajzának, a *Személyes tudás* keletkezésének és további sorsának, valamint az elmélet lehetséges továbbfejlesztéseinek irányát. Bár az első fő rész elsősorban rövid életrajzi áttekintést nyújt, az életrajz nem teljes; nem is kell, hogy az legyen, mivel e rész elsősorban a későbbi elmélet szempontjából releváns életrajzi tényekkel foglalkozik. Elképzelhető, hogy a szerző ezzel burkoltan máris az elmélet egyfajta illusztrálását végzi: a családi és intellektuális kapcsolatokon keresztül felvillantja azokat a szellemi hatásokat, amelyek erősen befolyásolhatták a filozófus lassanként körvonalazódó személyiségét (avagy, a kötet egyik lényeges kategóriájával élve, *gondolkodói alkatát*) és ezzel együtt későbbi elméletét. Ez tehát akár illusztráció is lehet - az intellektuális gyökerek feltárása végső soron azt a közeget mutatja be, amely Polányi *saját személyes és hallgatólagos tudását* formálta. Így korántsem véletlen, hogy a szerző nem csupán a szigorú értelemben vett tudományos hatásokat, hanem ezzel összefüggésben a tágabb kulturális élményeket (így például a költészet felőli hatásokat) is megvizsgálja. Ennek

eredményeképpen a csak később megfogalmazott elmélet számos, a társadalomtudományon kívüli forrását is sikerül felfedni. Az életrajzban jelentős szerephez jutnak a család személyes kapcsolatai is, rámutatva azokra az intellektuális élményekre, melyek a fiatal Polányi Mihályt e kapcsolatrendszeren keresztül érthették.

A következő fő rész az elmélet filozófiai kontextusát mutatja be, ám ebben a részben is szóhoz jutnak az olyan életrajzi elemek, amelyek például a Mannheim-hez vagy Koestlerhez fűződő személyes kapcsolatokat villantják fel. A filozófia-történeti előzmények közül a szerző külön hangsúlyt helyez az ókori elméleti gyökerekre, de talán lényegesebb az elméletet időben közvetlenül megelőző és a kortárs teoretikus hatások áttekintése (bár maga Polányi is kétségkívül előszeretettel merít időnként görög vagy hellenisztikus forrásokból). Ezek között ugyanis olyan, a huszadik század filozófiai gondolkodását nagymértékben befolyásoló problémák elemzése található, mint a pszichologizmus vagy a tudat kérdése.

Ismeretes, hogy a személyes és a hallgatóságos tudás elmélete óhatatlanul megkérdőjelezi a tudás klasszikus, alapvetően racionalista és objektivista felfogását. A kanti kritikára utaló posztkritikai jelző - mint ezt a szerző hangsúlyozza is - a gondolkodás pszichológiai módszerekkel és eszközökkel megragadható jellegzetességeit emeli be a tudás elemzésébe. A központi gondolat, a tudás visszavezethetősége az észlelésre, minden problematikussága ellenére Polányi életművének egyik legjelentősebb és legérdekesebb eredménye, mivel következtetései révén serkenti a tudás természetére vonatkozó kérdések új aspektusokkal gazdagított újragondolását. Polányi gondolkodása e ponton több pszichológiai irányzathoz is táplálkozott. Nem véletlen az sem, hogy a kortárs kognitív tudomány is számos olyan probléma megoldásán dolgozik, amely már Polányi elméletében is hangsúlyos szerepet kapott: ilyen például az észlelés és gondolkodás tudatos, valamint nem-tudatos összetevőinek vagy a tudás reprezentációjának kérdése. Hasonlóan élő probléma a tudat és a tudatosság természetének vizsgálata, melynek során a szerző érdekes szempontokat vet fel a személyes tudás elméletéből és annak következményeiből.

Más okból, de ugyancsak jelentős a tudomány tervezhetőségét vizsgáló társadalmi-politikai kérdés elemzése. A kötetben itt bemutatásra kerülő életrajzi adatok kellően vázolják Polányi álláspontjának hátterét, s annak kialakításában a személyes és hallgatóságos tudás elméletének szerepét. E rész valamelyest elkülönül a többtől: míg a kötet más részein elsősorban filozófiai, de legalábbis filozófiai fókusszal rendelkező elemzések dominálnak, itt történelmi és politikai, vagy tág értelemben vett társadalomelméleti szempontok jelennek meg. A tudomány liberalizálásának vagy irányítottságának kérdése nem csupán a klasszikus értelemben vett elnyomó rendszerek, hanem a modern nyugati, ma többé-kevésbé liberálisnak tekintett társadalmak esetében is joggal merül fel. Elegendő csupán az elmúlt évszázad európai történelmének néhány ismert tényéré

A személyes és a hallgatóságos tudás elmélete

hivatkozni annak érdekében, hogy belátható legyen a kapcsolat Polányi tudáselmélete és politikafilozófiai gondolkodása között.

A teoretikus gyökerek átvilágítását követően a szerző kitér Polányi elméletének nemzetközi recepciójára is. Ismeretes, hogy a kezdeti negatív fogadtatás idővel érdeklődéssé alakult, majd a tudomány több területén is felbukkant az elmélet egy-egy eleme, a társadalomelméleti tanulmányok pedig egyre gyakrabban tükrözték Polányi hatását. A könyv megkísérli áttekinteni e területeket, ám viszonylag kevés figyelmet fordít a hazai recepcióra - illetve a recepció szegénységének teoretikus és politikai okaira. Ez talán azért is kissé furcsának tűnhet, mert korábban, az elmélet gyökereit kutatva a szerző kitért Polányi gondolkodásának a kelet-közép-európai szellemi közegeből származtatható jellegzetességeire.

Végül a kötet lezáró része megkísérli végiggondolni az elmélet azon elemeit, amelyek más tudományterületeken és elméletekben segíthetik a gondolati fejlődést. Ennek érdekében a szerző Polányi elméletét egyfajta teoretikus keretnek tekinti, amely keret alkalmazásában kiterjeszthető számos különböző területre. Természetesen az itt olvasható lehetőségek inkább példáknak, nem pedig teljes körű áttekintésnek számítanak (ez egyetlen könyvben nyilván megvalósíthatatlan is lenne). A választott példák jól tükrözik, hogy Polányi elmélete korántsem sorolható be kizárólagos módon a tudományfilozófia körébe. Az egyes példákat azonban érdekes lenne mélyebben megvizsgálni. Ennek hiányában is jelentős eredménynek számít viszont az, ahogyan a szerző a posztmodern gondolkodás, valamint a személyes és hallgatóságos tudás elméletének kapcsolatát villantja fel: nézete szerint Polányi elképzelése bizonyos pontokon lehetséges eszközt jelent a posztmodern gondolkodás bírálatában, annak meghaladásában.

A legrészletesebben tárgyalt kérdés e részben a hallgatóságos tudás szemiotikai alkalmazásának lehetősége. Szívós Mihály rámutat, miként kapcsolódik Polányi elmélete több ponton is szemiotikai és jel-filozófiai problémákhoz, és ennek milyen előzményei tárhatók fel. Ezek a szemiotikai elemzések hasonlóan eredményesek lehetnek az irodalmi alkotások értelmező elemzése során is. E gondolatmenet azért is érdekes lehet az olvasó számára, mert Polányi nem tárgyalja megkülönböztetett módon jel és jelentés kapcsolatának filozófiai problémáit; ám akárcsak a tudat kérdésre vonatkozóan, a személyes és hallgatóságos tudás elmélete számos inherens következményt tartalmaz e problémát illetően is.

A mű egészét tekintve az az érzés támadhat az olvasóban, hogy a két alapvető szemléleti mód, a történeti (melybe a keletkezés- és hatástörténet tartozik) és az elméleti elemzés (amely alá az alkalmazás és kiterjesztés lehetőségeinek tárgyalása sorolható), nem illeszkedik szervesen egymáshoz. Ez a kettősség azonban indokolt a szerző részéről: számos kapcsolat fedezhető fel ugyanis a keletkezéstörténetben tárgyalt, tág területről érkező intellektuális hatások és az alkalmazhatóság irányai

között, így pedig érthető, hogy a mű párhuzamosan halad mind történeti, mint teoretikus irányban.

A kötet végén jól használható név- és tárgymutató, valamint irodalomjegyzék található. Ez utóbbi elkészítése során a szerző tematikus felosztást alkalmaz, amely bizonyos pontokon zavarónak tűnhet: egy egységes irodalomjegyzék talán megkönnyítené a hivatkozások közti tájékozódást.

Mindenképp előnyös azonban, hogy a mű nem csupán a Polányi-kutatók szűk köre számára lehet érdekes. Bár gondolatmenetének követéséhez mindenképp szükséges az eredeti elmélet legalább vázlatos ismerete, hasznos lehet más tudományterületek művelői számára is. Hiszen a kortárs tudáselméletekben szükségképpen felmerülnek olyan kérdések, amelyek háttéréről e kötet izgalmasan és igényesen tájékoztat.